

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

С.В. Дегтярьова

*здобувач кафедри адміністративного права
Інституту права імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної Академії управління персоналом*

Постановка проблеми. Прагнення нашої держави бути повноцінним членом світової спільноти, зростаючі обсяги зовнішньоекономічних відносин, а також участь України в міжнародних організаціях потребує впровадження в діяльність органів державної влади міжнародних правових стандартів. Особливого значення впровадження зазначених вище стандартів набуває в сфері здійснення митного контролю в Україні, так як саме в цієї сфері наша держава в особі уповноважених нею органів найбільшим чином контактує з іноземними державами, громадянами та міжнародними організаціями. Отже, актуальним є дослідження міжнародно-правових основ здійснення митного контролю в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематику здійснення митного контролю в Україні, в тому числі його правових основ, досліджували в своїх працях такі науковці, як: В.Б. Авер'янов, С.С. Алексеев, О.Ф. Андрійко, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, І.Л. Бородін, А.І. Берлач, І.В. Бойко, М.А. Бояринцева, М.А. Василенко, В.М. Гаращук, І.П. Голосніченко, В.М. Горшеньов, Є.В. Додін, Р.А. Калюжний, М.В. Коваль, В.К. Колпаков, Є.Б. Кубко, О.В. Кузьменко, Є.А. Лукашова, Д.В. Лученко, А.В. Малько, М.А. Матузов, О.В. Негодченко, В.І. Олефір, В.Ф. Опришко, М.Ф. Орзіх, Р.С. Павловський, Ю.С. Педько, П.М. Рабінович, О.П. Рябченко, А.О. Селіванов, М.М. Тищенко та інші.

Метою статті є розгляд та характеристика питання, пов'язаного з міжнародно-правовими основами митного контролю в Україні.

Основні результати дослідження. Наукові праці вищенаведених вчених-правознавців, без сумніву, внесли великий вклад як у теоретичні основи, так і в практичну діяльність уповноважених суб'єктів зі здійснення митного контролю. Разом із тим, доводиться констатувати, що національне законодавство оновлюється швидкими темпами, що в першу чергу пов'язано із приєднанням України до все більшої кількості міжнародно-правових договорів, які, в тому числі, визначають і правові основи здійснення митного контролю. Тому метою представленої статті є дослідження міжнародно-правових основ діяльності уповноважених суб'єктів із здійснення митного контролю.

Почати наше дослідження необхідно зі з'ясування сутності складових поняття «міжнародно-правові основи». При цьому зауважимо, що поняття «митний контроль в Україні» було предметом нашого окремого дослідження. У сучасній українській мові слово «міжнародний» використовується:

- стосовно до відносин між народами та країнами;
- використовується для зв'язку між країнами, народами;
- який існує між народами, поширюється на них;
- в якому беруть участь представники різних країн, народів.

У свою чергу, термін «міжнародно-правовий» стосується міжнародного права, норм, що регулюють відносини між державами [1, с. 671]. У цьому контексті варто зазначити, що міжнародно-правові стосунки, учасницею яких є наша держава, відповідно до чинного національного законодавства регулюються за допомогою міжнародних договорів. Особливе місце міжнародним договорам у питанні регулювання певних суспільних відносин, в тому числі пов'язаних з митним контролем відводить Конституція України. Зокрема, відповідно до ст. 9 Основного Закону міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливі лише після внесення відповідних змін до Конституції України [2].

Порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України з метою належного забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України, закріплених у Конституції України та законодавстві України визначено в Законі України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. [3]. Із приводу вищенаведеного слід звернути увагу на той факт, що, незважаючи на закріплення в назві зазначеного нормативно-правового акту терміну «міжнародний договір України», в міжнародній практиці можуть використовуватися й інші: конвенція, угода, пакт, протокол, меморандум, статут тощо. Таким чином, доречним є з'ясування сутності термінів, що використовуються під час визначення міжнародно-правових основ будь-якої діяльності, в тому числі зі здійснення митного контролю в Україні.

Так, одним із найбільш вживаних термінів у міжнародно-правових відносинах є «конвенція». Вищенаведений термін походить від латинського слова «conventio», що в перекладі означає договір або ж угоду. Як зауважує авторський колектив шеститомної юридичної енциклопедії, конвенція – це вид міжнародних договорів, що встановлює взаємні права й обов'язки. Конвенції поділяються на багатосторонні та двосторонні, загальні та галузеві, глобальні та регіональні. Конвенції приймаються міжнародними організаціями, конференціями, нарадами тощо й вони є обов'язкові для виконання сторонами – учасниками відповідних конвенцій [4, с. 206]. У свою чергу, під терміном «угода» в юридичній енциклопедичній літературі розуміють одне з найменувань міжнародного договору, під яким, як правило, позначаються міждержавні акти, що підписуються від імені уряду та не підлягають ратифікації. За допомогою вищенаведених міжнародно-правових актів регулюються відносини економічного, політичного, соціально-культурного, нормативного характеру. Разом із тим

можуть укладатися й такі угоди, що підлягають ратифікації [5, с. 168]. Що стосується терміну «пакт», то ним позначається одне з найменувань двосторонніх або багатосторонніх договорів щодо конкретної сфери політичних відносин. У міжнародно-правовій практиці пакт укладається з питань ненападу, взаємодопомоги, взаємної або колективної безпеки. У сучасній договірній практиці держав назва «пакт» застосовується при укладанні міжнародних договорів з питань основних прав і свобод людини. Пакти укладаються та реалізуються в такому ж самому порядку, як і міжнародні договори й угоди [6, с. 407]. Щодо терміну «протокол», то він являє собою офіційний документ, в якому фіксуються певні фактичні обставини, хід і рішення відповідних зібрань, результати переговорів перед укладанням договору або в процесі його виконання. У міжнародному праві протокол – це офіційний документ, який є додатком і невід'ємною частиною основного міжнародного договору, а інколи важливою міжнародною політичною угодою. Більш того, протокол – це загальноприйняті правила та традиції, яких дотримуються в міжнародних відносинах і спілкуванні найвищих посадових осіб держави [7, с. 175].

Україна широко застосовує такий вид міжнародно-правового документа як меморандум. Меморандум (від. лат. memorandum – те, про що слід пам'ятати) – дипломатичний документ, у якому докладно викладається факт та юридичний бік будь-якого питання та наводяться відповідні аргументи. Часто містить виклад та обговорювання міжнародно-правової позиції держави. Може бути або додатком до дипломатичної ноти, або самостійним документом. Якщо меморандум направляється з нотою, то він друкується на нотному папері (не на бланку), місце та дата не зазначаються, печатка не ставиться. Як окремий документ меморандум друкується на нотному бланку відомства закордонних справ держави або її закордонної установи та передається особою або відправляється з кур'єром. У вищенаведеному випадку меморандум не містить звернення та компліменту, під текстом зазначається місце та дата відправлення, печатка не ставиться. Можуть бути меморандум-відповідь [4, с. 615]. Також, у міжнародному публічному праві використовується термін «статут», який являє собою насамперед багатосторонній договір, що визначає характер, зміст діяльності, головні завдання та цілі міжнародної організації, утвореної на основі такого договору. У статуті міжнародної організації, як правило, закріплюються: повноваження головних органів організації, порядок їх утворення та представництва в них держав-членів, основні принципи діяльності організації та її членів, правила прийняття до організації та виходу або виключення з неї, порядок прийняття рішень органами організації та забезпечення їх виконання, порядок вирішення спорів між членами організації [7, с. 630-631, 636].

Разом з тим, у сучасній міжнародно-правовій практиці, крім вищенаведених термінів, рідше, але все ж таки можуть використовуватися наступні терміни:

– хартія (від гр. chartes – лист папірусу) – грамота, політичний документ з основними вимогами широкого народного руху. Хартіями іноді називають окремі міжнародні акти й угоди [8, с. 364];

– трактат (лат. tractatus – обговорення, трактування, розгляд) – одне з найменувань міжнародного договору. У XVIII-XIX ст. трактатами називалися

важливі міжнародні договори політичного характеру. У сучасній міжнародно-правовій практиці термін «трактат» не вживається [5, с. 114];

– обмін нотами – вид міжнародного договору з якогось конкретного питання; одна з форм укладання вищенаведеного договору. Оформляється шляхом обміну однаковими за змістом нотами, як правило, в один і той же заздалегідь домовлений день, з якого угода вважається такою, що набуває чинності, якщо в нотах не застережено інше. Обмін нотами використовується при встановленні дипломатичних відносин, уточненні положень певного договору, припинення його дії тощо [6, с. 222];

– комюніке (франц. *communiqué* – офіційне повідомлення, від лат. *communicare*) – робити спільним, повідомляти – офіційне повідомлення про події міжнародного життя (хід і наслідки переговорів, зустрічей і консультацій, міжнародного з'їзду, конференції тощо). Поширюється через пресу та інші засоби масової інформації. Спільне комюніке, як правило, офіціалізується одночасно в кожній країні – учасниці міжнародних переговорів. Поряд з офіційними матеріалами вищенаведене комюніке може містити зазначення позицій сторін з обговорюваних питань, заяви про їхні наміри, оцінки тощо. У ньому іноді фіксуються зобов'язання сторін щодо досягнення відповідних спільних цілей. У цій частині комюніке може мати міжнародно-правове значення [4, с. 202-203].

Із приводу вищенаведеного варто зазначити, що на законодавчому рівні термін «міжнародний договір» було закріплено в ст. 2 Закону України «Про міжнародні договори України», під яким законодавець розуміє укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо) [3]. Із вищенаведеного законодавчого визначення поняття «міжнародний договір» *dblyj*, що воно є узагальнюючим й передбачає використання з будь-яких назв міжнародно-правових актів, що прийнято застосовувати в міжнародно-правовій практиці. Як слушно було підмічено з цього приводу в науково-правових колах, в практиці міжнародно-договірних відносин не існує чіткого критерію застосування різних найменувань міжнародних договорів. Це питання вирішується самими учасниками того чи іншого міжнародно-правового акта. Найменування міжнародного договору не впливає на його юридичну силу [5, с. 168]. Законодавча регламентація терміну «міжнародний договір України» повністю відповідає встановленому на міжнародно-правовому рівні визначенню. Зокрема, у Віденській конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. встановлено, що міжнародний договір – це міжнародна угода, що укладена між державами в письмовій формі та регульована міжнародним правом, незалежно від того, чи викладена така угода в одному документі, двох чи кількох зв'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування [9].

Таким чином, під міжнародно-правовими основами митного контролю в Україні слід розуміти сукупність міжнародно-правових актів, які було укладено Україною в письмовій формі з іноземними державами або іншими

суб'єктами міжнародного права із питань, що мають пряме або дотичне значення до процедури здійснення митного контролю в Україні.

В якості логічного продовження нашого дослідження вважаємо за доцільне навести основні нормативно-правові акти, що становлять міжнародно-правові основи митного контролю в Україні. Так, для сприяння концепції єдиної поштової території, забезпечення права усіх користувачів мати доступ до універсальної поштової служби, що включає забезпечення на постійній основі якісних основних поштових послуг у всіх пунктах на їхній території за доступними цінами, Указом Президента України «Про затвердження Всесвітньої поштової конвенції, Заключного протоколу Всесвітньої поштової конвенції, Угоди про поштові платіжні послуги та Першого додаткового протоколу до Загального регламенту Всесвітнього поштового союзу» від 9 січня 2013 р. [10] було затверджено Всесвітню поштову конвенцію від 12 серпня 2008 р. У названому вище міжнародно-правовому акті питанню митного контролю призначена окрема норма – ст. 18, відповідно до якої призначені оператори країни подання та призначені оператори країни призначення відповідно до законодавства цих країн мають право подавати відправлення для митного огляду. За відправлення, що підлягають митному контролю, може стягуватися тариф за надання до митниці, орієнтовний розмір якого встановлено в Регламентах. Цей тариф стягується лише за надання до митниці або за митний огляд відправлень, на які нараховуються митні збори чи будь-які інші подібні збори [11].

Під егідою Ради митного співробітництва було прийнято Конвенцію про тимчасове ввезення від 26 червня 1990 р. [12], до якої наша держава приєдналася прийнявши Закон України «Про приєднання України до Конвенції про тимчасове ввезення» від 24 березня 2004 р. [13]. Зазначений міжнародно-правовий документ, який пропонує уніфіковані положення щодо тимчасового ввезення, може принести істотні вигоди міжнародним обмінам і забезпечити високий ступінь спрощення та гармонізації митних режимів, що є однією з основних цілей Ради Митного Співробітництва. Основною метою прийняття вказаного документу є полегшення тимчасового ввезення шляхом спрощення та гармонізації процедур, переслідуючи цілі економічного, гуманітарного, культурного, соціального або туристичного характеру [14].

Митний контроль в Україні регулюється й нормами Віденської Конвенції про консульські зносини від 24 квітня 1963 р. Зокрема, згідно із зазначеним міжнародним документом до консульських функцій відносяться, зокрема:

- сприяння розвитку торговельних, економічних, культурних і наукових зв'язків між державою, яку представляють, і державою перебування, а також сприяння розвитку дружніх відносин між ними іншими шляхами у відповідності до положень Конвенції;
- видача паспортів і проїзних документів громадянам держави, яку представляють, і віз або відповідних документів особам, бажаючим поїхати до цієї держави;
- надання допомоги та сприяння громадянам (фізичним і юридичним особам) держави, яку представляють;

– виконання інших функцій [15].

Задля створення асоціації між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої, 27 червня 2014 р. було укладено Угоду «Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [16], що була ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 р. [17]. У вищенаведеному міжнародно-правовому акті зазначено, що цілями асоціації є:

– сприяти поступовому зближенню Сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах;

– забезпечити необхідні рамки для посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес;

– сприяти, зберігати й зміцнювати мир та стабільність у регіональному та міжнародному вимірах.

Особливу увагу слід звернути на ст. 80 зазначеної вище Угоди, відповідно до якої адміністративні органи Сторін надають взаємну адміністративну допомогу з митних питань [16].

Прагнучи усунути розбіжності в митних правилах і процедурах, що можуть перешкоджати розвитку міжнародної торгівлі та інших видів міжнародного обміну, 18 травня 1973 р. було прийнято Міжнародну конвенцію про спрощення і гармонізацію митних процедур [18], до якої наша держава приєдналася прийнявши Закон України від 5 жовтня 2006 р. [19]. У зазначеній конвенції наголошується на тому, що значні переваги від спрощення умов міжнародної торгівлі, можуть бути досягнуті без шкоди для відповідних стандартів митного контролю. Окремо слід підкреслити те, що згідно зі ст. 3 Конвенції, її положення не перешкоджають застосуванню національного законодавства стосовно заборон або обмежень, які застосовуються до товарів, що підлягають митному контролю [18].

Окрім вищенаведених нормативно-правових актів, що становлять міжнародно-правові основи здійснення митного контролю в Україні, варто навести Міжнародну конвенцію про Гармонізовану систему опису та кодування товарів від 14 червня 1983 р. [20]. Із приводу вищенаведеного слід зазначити, що з метою забезпечення належного рівня участі України в міжнародних торговельно-економічних відносинах і наближення нормативно-правової бази України до системи загальноєвропейських норм міжнародного права було прийнято Указ Президента України від 17 травня 2002 р. [21], відповідно до якого наша держава приєдналася до згаданої вище Конвенції.

Висновок. Таким чином, можна помітити прагнення світової спільноти установити єдині для всіх правила та порядок здійснення окремих митних процедур, у тому числі й такого їх різновиду як митного контролю. Окремі аспекти здійснення митного контролю закріплюються в низці міжнародних нормативно-правових актах, які у визначених випадках є частиною національного законодавства. Україна не є винятком. Наша держава ратифікувала чимало міжнародно-правових актів, чим і вказала на свою націленість до приєднання до світових

стандартів у питаннях здійснення митного контролю. Зазначені акти в своїй сукупності й становлять міжнародно-правову основу митного контролю в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
2. Конституція України: від 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Про міжнародні договори України: Закон України: від 29 черв. 2004 р. № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540
4. Юридична енциклопедія: У 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 3 : К – М. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2001. – 792 с.
5. Юридична енциклопедія: У 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 6 : Т-Я. – 2004. – 768 с.
6. Юридична енциклопедія: У 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. – К. : Українська енциклопедія, 2002. – Т. 4. – 722 с.
7. Юридична енциклопедія: У 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 5: П – С. – 2003. – 736 с.
8. Сучасна правова енциклопедія / О.В. Зайчук, О.Л. Копиленко, В.С. Ковальський [та ін.]; за заг. ред. О. В. Зайчука; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – [2-ге вид., перероб. і допов.] – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 408 с.
9. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 трав. 1969 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_118.
10. Про затвердження Всесвітньої поштової конвенції, Заключного протоколу Всесвітньої поштової конвенції, Угоди про поштові платіжні послуги та Першого додаткового протоколу до Загального регламенту Всесвітнього поштового союзу: Указ Президента України : від 9 січ. 2013 р. № 5/2013 / Офіційний вісник України. – 2013. – № 6. – Ст. 12.
11. Всесвітня поштова конвенція: міжнародний документ: від 12 серп. 2008 р. / Офіційний вісник України. – 2012. – № 6. – Ст. 196.
12. Конвенція про тимчасове ввезення: міжнародний документ : від 26 черв. 1990 р. / Офіційний вісник України. – 2004. – № 36. – Ст. 2445.
13. Про приєднання України до Конвенції про тимчасове ввезення: Закон України від 24 берез. 2004 р. № 1661-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 29. – Ст. 371.
14. Конвенція про тимчасове ввезення: міжнародний документ: від 26 черв. 1990 р. / Офіційний вісник України. – 2004. – № 36. – Ст. 2445.
15. Віденська Конвенція про консульські зносини: міжнародний документ: від 24 квіт. 1963 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_047.
16. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : міжнародний документ: від 27 черв. 2014 р. / Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Ст. 2125.
17. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми

державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 верес. 2014 р. № 1678-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 40. – Ст. 2021.

18. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур: міжнародний документ від 18 трав. 1973 р. / Офіційний вісник України. – 2011. – № 18. – Ст. 727.

19. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур у зміненій редакції згідно з Додатком I до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур: Закон України від 5 жовт. 2006 р. № 227-V / Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 48. – Ст. 476.

20. Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису та кодування товарів : міжнародний документ від 14 черв. 1983 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_079.

21. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів: Указ Президента України від 17 трав. 2002 р. № 466/2002 / Офіційний вісник України. – 2002. – № 21. – Ст. 1010.

Дегтярьова С.В. Міжнародно-правові основи митного контролю в Україні

У статті висвітлюються види, значення та зміст міжнародно-правових актів. За допомогою аналізу наукової літератури та нормативної бази автором сформульована дефініція міжнародно-правових основ митного контролю в Україні. В представленому дослідженні вказуються основні міжнародно-правові акти, що регулюють сферу здійснення митного контролю.

Ключові слова: митний контроль, міжнародно-правові основи, міжнародно-правові акти.

Дегтярева С.В. Международно-правовые основы таможенного контроля в Украине

В статье освещаются виды, значение и содержание международно-правовых актов. С помощью анализа научной литературы и нормативной базы автором сформулирована дефиниция международно-правовых основ таможенного контроля в Украине. В представленном исследовании указываются основные международно-правовые акты, регулирующие сферу осуществления таможенного контроля.

Ключевые слова: таможенный контроль, международно-правовые основы, международно-правовые акты.

Degtyareva S.V. International legal bases of customs control in Ukraine

The article highlights the types, meaning and content of international legal instruments. With the analysis of scientific literature and regulatory definition of the author formulated the international legal framework of customs control in Ukraine. In the present study identifies the main international legal acts regulating the sphere of implementation of customs control.

Key words: customs control, international legal framework, international legal instruments.

Стаття надійшла до редакції 13.11.2014.